

Indberetning

til

direktionen for det kgl. norske videnskabers selskab

om

med selskabets understøttelse foretagne

arkæologiske reiser

i 1875.

Af

Ingvald Undset.

Amara crinita Gyll. *Agabus rufus* Paol. *Tenebrio*
lucicola Fabr. *Throchus* *Stenus scutatus* Gray.
Meloides *Carabus* *Chrysomelidae* Lin. Aphodidae
Agabus *Carabus* *Chrysomelidae* *Agabus* *Carabus*

Indberetning

Torshavn, Marts 1878.

ii

Indberetning til
Direktionen for det kgl. norske videnskabs selskab

V. Storm.

iii

med selskabets understøttede foretagelse

arknologiske reiser

I 1878.

iv

Ingvald Unset.

I min indberetning for forrige år (selskabets skrifter VIII pag. 30) udtalte jeg, at det var min agt i år at undersøge den samling gravhaug på gården Vatn i Vernes sogn, Ørlandets prestegeld, hvorfra jeg ifjor på min stipendiareise for selskabet hjembragte den mærkelige runesten. Jeg har i sommer for foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring ladet alle disse hauger fuldstændig udgrave; der blev desværre ei gjort noget så betydeligt fund af oldsager, at der vandtes arkæologiske data til bestemmelsen af fra hvilken tid, haugerne skriver sig; hvad der fremkom talte dog i samme retning som stenens indskrift; at begravelsen måtte tilhøre den ældre del af yngre jernalder. En fuldstændig beretning om disse og andre udgravninger i samme egn vil komme i foreningens årsberetning for 1875.

Efter at have afsluttet mine gravninger i denne egn anvendte jeg nogle dage til for det mig af selskabet bevilgede reisestipendium at gøre en tur omkring i prestegeldet, navnlig ind i de sydligste fjorde, hvorhen jeg forrige år ei kom, og ud på øerne. Af oldsager erholdt jeg på denne tur en senkesten på Selvneset, en tildannet sten til ukendt brug på pladsen Reitan under Fremstad, samt endelig på Baret, det sted, hvor jeg forrige sommer erholdt det interessante fund af flintsager, som beskrives i min reiseberetning (anf. sted pag. 32—34), et brudstykke af en slibesten af kvartsit fra stenalderen; det var fundet på et andet sted i den samme lille myr, som de

tidligere indkomne sager. På pladsen Seternes, der ligger umiddelbart ved siden af Baret, erholdt jeg en af de håndtagformede stene, samt et brudstykke af en kniv af rød skifer, $2\frac{3}{8}$ “ lang $1\frac{1}{2}$ “ bred. Om nogle iagttagelser på en sandmo ovenfor Baret skal nedenfor tales. De små notiser, som jeg forøvrigt gjorde på denne tur, har jeg meddelt i min til foreningen til fortidsmindermerkers bevaring afgivne indberetning om udgravningerne, for at alt vedkommende denne egn skulde komme på et sted; den vil snart blive trykt i årsberetningen for 1875, og jeg tør således henvise dertil.

I Bjugn har jeg i sommer til selskabets oldsamling indkøbt en meget smuk stenøks med skafthul, 5“ lang, $2\frac{1}{4}$ “ bred og $1\frac{1}{2}$ “ høi i eggen. Den er for nogle år siden funden på gården Hegvik i Bjugns prestegæld, og af mig omtalt i årsberetningen for 1874 pag. 13 f.

Fra Tornes i Åfjorden, hvor jeg for foreningen havde foretaget gravninger, tiltrådte jeg for selskabet reisen nordover langs kysterne. Det var min hensigt at komme så langt nordover, som tid og midler vilde tillade; jeg nåede dog ei længere end omtrent til Namsen. I 1873 bereiste jeg også den samme kyststrækning for selskabet; i den om denne reise afgivne indberetning har jeg omtalt alle de oldtidslevninger, som jeg iagttog, og som før ei findes omtalte nogensteds; jeg vil derfor her kun anføre, hvad der kan tjene til at supplere hin tidligere indberetning.

På gården Hestvika hørte jeg, at der oppe i fjeldet i en heller skulde være at se en skaldyngge samt indskrifter på væggene. Jeg drog derfor didop, men det viste sig at være uden betydning. Hellenen var så liden, at den ei kan have frembudt ly nok til beboelse; de skæl, som fandtes der, viste sig tydelig at være bragte didop af fugle, og indskrifterne var alle kun navne og rablerier, malede eller kridtede i nyere tider.

I Stoksund sogn, **Bjørner** prestegeld, skal der på Løv-
vik (Stenvik) i jorden være funden en del langagtige stene
med hul igennem; efter beskrivelsen kan det ikke have
været af de så ofte forekommende vævstene.

Ved Håvik i Skørfjorden findes der en gravhaug,
dannet for det meste af sten.

Ved Sunskør er der nedenfor gården på den anden
side af bækken nogle stenrøser, jeg tør dog ei påstå, at
dette er begravelser; de kunde muligens også være ryd-
ningsrøser, fremkomne under dyrkningen af det ovenfor
liggende jordstykke.

På Toskør beså jeg den samling af røser, som om-
tales i min indberetning fra 1873, men som jeg dengang
ei havde anledning til at besøge. Den findes på et nes
tæt ved husmandspladserne udenfor gården (røserne er
dannede af små sten og er ei synderlig store). Man havde
engang begyndt at grave i en af dem og da fundet „spor
af brand“, kul m. m.; gravningen var dog ei fuldført.

På Keran var på en af de nederste pladser (Mikal
Olsens part) tæt ved husene for omtrent 70 år siden en
haug bleven udgravet; der fandtes da et sverd af jern,
liggende ved siden af et skelet. For ei lang tid siden
var en anden sandhaug udtaget ved gravning af en kelder;
da fandtes et brudstykke af en spydspids af jern, 8“
lang, over 2“ bredt, som jeg erholdt, samt en øx, en hein
m. m., hvilket ei var bevaret. På en anden af gårdene
(hos Stinus Taraldsen) erholdt jeg et sverd af jern,
fundet i jorden for lang Tid siden, og opbevaret i svine-
huset, „da man havde hørt, at slikt jordfundet gammelt
gods vilde bringe lykke;“ manden havde dog ei større
tillid hertil, end at han gerne overlod det. Sverdet er dog
ei fra hedensk tid; det tilhører middelalderen eller er
endnu yngre.

Da jeg hørte tale om, at der på øen Almenningen

skulde være nogle gamle indskrifter, drog jeg derud; det viste sig dog ei at være andet end navne og bomærker, satte af folk, som havde arbejdet i eller besøgt de gamle stenbrud.

På Roan, prestegården, erholdt jeg et ganske interessant stykke, der var fundet i en grøftkant og vistnok skriver sig fra stenalderen. Det er afbrudt i den ene ende, 6[“] langt og 1¹/₂[“] i firkant; mod den anden ende er det tildannet som til en øksehammer (?); som sådan er det dog ei fuldført, men er bleven brugt som slibe-sten, således at det er bleven ganske firsidet, med glatte hulede flader.

På Sorustad undersøgte jeg nøie de derværende 3 bautastene, da almuen fortalte, at der på den ene skulde være runeskrift. Det viste sig dog ikke at være tilfældet; hvad der havde givet anledning til den mening hos folk, var nogle forvitrede striber, der ved første øiekast let kunde se ud som levninger efter bogstaver; jeg overbeviste mig dog om, at det kun var naturens værk. På Haganeset ligeoverfor gården på den anden side af bugten var i en liden røs, 3 alen i tvermål, fundet et sverd af jern og en hein; brudstykkerne af sverdets håndtag erholdt jeg, og det viste sig at tilhøre yngre jernalder.

I Osen sogn skal der sidste vår i en af haugerne på Overdalsbakken være funden en spydspids af jern, der sagdes overleveret til udskiftningsformand Nissen og af ham troedes indleveret til samlingen, hvor den i sommer dog endnu ei var modtaget.

I Fladangers prestegjeld (nordre Thronhjems amt) erholdt jeg på gården Bøleseter, hvorfra jeg i 1873 hjembragte en kniv af rød skifer, også iår flere smukke skifersager, nemlig en spydspids af grå skifer, 5[“] lang, 1⁷/₈[“] bred og 1¹/₃[“] tyk; et brudstykke af en kniv af rød skifer, 2¹/₂[“] lang og 1³/₄[“] bred, samt endelig det

forreste $2\frac{5}{6}$ “ lange stykke af en spydspids af samme stenart, af næsten firkantet gennemsnit, altså med meget høi ryg, usædvanlig skarp i odden og på siderne. Disse sager var fundne på forskellige steder på gården siden mit sidste besøg. Eieren, hr. handelsmand Lindgård, havde stadig pålagt sine folk at se vel efter, når de arbeidede i jorden og tage vare på alt, hvad de måtte finde af tildannede genstande. Man har altså her et godt eksempel på, hvor hyppigt oldsager kan findes, når den nødvendige opmærksomhed anvendes. Forøvrigt synes egnen her inde ved bugten af fjorden at have været særlig skikket til opholdssted for urbeboerne; man kan sammenligne forholdene ved Bottengården i Bjugn, hvor også flere stenoldsager er fundne på en forholdsvis ringe strækning (sammenlign årsberetning 1874 pag 14 f.)

I min reiseberetning for 1873 har jeg omtalt, at jeg på gården Urdan*) hørte, at der på en brekke eller høi bakke ovenfor gården på en sandstrækning skulde være fundet en mængde flintestene, „tilhugne som geværflinter,“ men at jeg den gang ved mit korte besøg på stedet ei kunde finde nogen prøve af disse stykker. I sommer havde jeg anledning til nøiere at undersøge sagen, og jeg fik da bekræftelse på, hvad jeg havde formodet: her var et gammelt værksted for tilhugning af flintsager. På en strækning af 2—300 alen i hver kant finder man her overalt under lyngtorven i sandet flintstykker, åbenbart tilhugne ved menneskehånd. De fremtræder bedst, hvor torven har været taget af, og sandet i nogen tid har ligget åbent for regn og blæst; på sådanne steder ligger de ganske tæt i overfladen. På nogle steder, hvor der for længere tid siden til et veiarbeide var taget torv, samlede jeg således i løbet af ganske kort tid ikke så få stykker,

*) Navnet er flertalsform: urderne.

der er ganske af samme art som de, man almindelig træffer i sådanne værkstedfund. De fundne stykker kan adskilles i: a) pilespidser, tildækkede ganske rå af små spidse flækker; b) flækker, vel brugte som knive og egværktøi; c) flintstykker uden bestemt form, knuder og affald. Nogle af de små flækker, der mod den skarpe spids har en krumning, kan måske fæstede til et ben have været benyttede som fiskekroge; sammenlign stykker i værkstedfund fra Jæderen i universitetets samling og Bergens museum og Sven Nilssons bemærkninger om sådanne i Skånes fornminners-förenings tidskrift for 1868—69, pag. 149—152. Man bliver dog straks opmærksom på, at stykkerne gennemsnitlig er adskilligt mindre end dem, vi kender fra lignende fund i sydligere egne; dette er let forståeligt, da materialet så langt mod nord, hvor man ialfald endnu ikke ved, at flint forekommer i naturen, blev meget værdifuldere og var forhånden i så meget mindre mængde, og hvert enkelt stykke blev vel derfor her ganske anderledes udnyttet end længere syd på, hvor tilgangen på materiale var så meget rigeligere. Jeg troede at lægge mærke til, at her også var gjort forsøg på at bearbejde andre stenarter end flint, f. eks. kvarts; (af denne stenart er der i vort land fundet flere pilespidser); dette tyder også på, at flinten kun var forhånden i mindre mængde. Der må dog lægges mærke til, at hvad der her denne første gang samledes, var fra enkelte ganske små pletter, der længe har ligget i dagen, og hvor, altsaa mere iøjnefaldende stykker let kan være opsamlede af gætere og andre; videre undersøgelser på de endnu torvklædte steder vil utvivlsomt bringe mange flere og større stykker for dagen.

Dette fund er af særdeles stor betydning. Det er det nordligste hidtil kendte værkstedfund; det ligger under næsten $64\frac{1}{2}^{\circ}$ n. b. Det giver os en antydning om, at den

almindelige skandinaviske stenkultur også i de nordlige egne af Norge har været ganske anderledes udbredt, end man hidtil har havt årsag at formode. Dette år har bragt fund af smukke flintsager fra endnu langt nordligere egne; til universitetets oldsamling er fra Hemnes på Helgeland indkommen en smuk flintøks af typen Montel. no. 13, den eneste af denne form, som hidtil kendes fra vort land; i Sverige er den også temmelig sjelden udenfor Skåne; endvidere fra Bodø prestegæld en hulmeisel og en smalmesiel, begge særdeles vel arbejdede. *) Det er værd at lægge mærke til, at alle disse sager var af en lysgrå flintart, der ligeledes her i fundet ved Urda var den almindeligste.

I årsberetningen for 1874 pag. 180 f. har professor Rygh givet en meget interessant meddelelse, ifølge hvilken rå flint er bevist at forekomme på flere steder i vort land, tvertimod hvad man tidligere almindelig mente, og kan ventes at ville træffes på endnu flere steder. Derved er den tidligere antagelse om, at de her i landet trufne flintsager skulde være medbragte af fra Danmark og Sverige udflyttede eller flygtede streifpartier bevist at være ganske ugrundet. I de senere år har man i de forskelligste egne af vort land gjort fund af værksteder; foruden de af prof. Rygh nævnte paa Jæderen og Søndmøre kender man nu lignende fra Sævtun ved Randsfjordens nordre ende, fra Fjære i Nedenes og fra Lervik i Aure prestegæld, Romsdals amt. Dette viser, hvorledes vor kendskab til stenalderen i Norge endnu er høist ufuldstændig og berettiger os til at vente, at vore samlinger med tiden vil kunne fremvise

*) Adjunkt Winther på Tromsø har meddelt mig, at han har fået pålidelig underretning om fund af en flintkniv helt nord i Trondenes; den var dog ei bevaret.

smukke rækker af flintsager også fra landets nordlige egne.

I den citerede reiseberetning har jeg også nævnt, at der lige i nærheden af det sted, hvor disse flinter forekommer, findes en række af 7 grave efter hinanden. De består af en liden forhøining med fordybning ved den ene side. Jeg gennemgrev i år en af disse; i forhøiningen fandtes intet, men i fordybningen traf jeg under et lag af jord og sten et kullag, 2—3" tykt, forresten dog intet. Da jeg i den travle årstid ei kunde få nogen mand til at hjælpe mig, kunde jeg denne gang ei få undersøgt flere. På Baret i Vernes sogn, Ørlandets prestegeld, hvorfra vi nu kender så mange og smukke stensager, findes der også en samling lignende „grave;“ ved disse er dog fordybningerne ei så fremtrædende som ved de på Urdan. Jeg har i min indberetning til foreningen til fortidsmindemærkers bevaring påpeget, hvorledes det må ligge nær at sætte disse „grave“ i forbindelse med det folk, som på begge steder lige i nærheden har efterladt så mange stensager, og henvist til adjunkt Ryghs iagttagelser i de indre egne af Thronhjems stift, hvor han på flere steder har fundet en art firkantede forhøiede grave, som han med grund antager skriver sig fra stenalderen (sammenlign årsberetningen for 1874, pag. 11—12.) Jeg vil dog tilføie, at ved disse på Urdan forekom det mig ei umuligt, at det havde været ildsteder; i ethvert tilfælde må de dog hidrøre fra en meget gammel tid, siden traditionen nu anser dem for gamle begravelser fra hedensk tid.

På prestegården Vik findes der ved søhusene i et lidet dalføre en samling tildels meget store gravhauger, runde og aflange, vistnok dannede af sand. Her skal også findes mindst én stor firkantet gravhaug, temmelig lav, men dog vel kendelig; denne var det mig dog ei muligt at finde igen, vistnok fordi stedet nu er aldeles overgroet

med temmelig stor ener og småskov. I en liden haug i nærheden af søhusene var ved gravning funden en hein, klinknagler og en bredøks af jern, hvilket jeg erholdt; øksen var nu brudt itu, men kunde sees at have været 5—6“ høi i eggen og omtrent ligeså lang fra denne til skafthullet, over dette 2“ tyk.

På Glasøen (langt a, sammenlign flere mystiske stedsnavne,) beså jeg den der værende store gravplads (jfr. årsberetning 1866, pag. 28); den syntes mig særdeles indbydende til gravningen.

Fra Skelde erholdt jeg en spydspids af rød skifer med tange og agnorer, $4\frac{3}{8}$ “ lang, $1\frac{1}{4}$ “ bred og $\frac{1}{3}$ “ tyk; den var funden i oktober 1874 ved bredden af Dalevandet. Den er af særlig interesse, idet den ovenfor tangen på begge sider har et par furer tvert over ryggen, utvivlsomt til de snore eller sener, hvermed den blev bundet fast til skaftet; dette er ikke så tydeligt fremtrædende på noget hidtil kendt exemplar.

På Løvsnes findes der en temmelig betydelig samling af gravhauger, lange og runde; på flere steder på gården er der også samlinger af røser.

Som det umiddelbare udbytte af mine reiser i sommer for selskabet har jeg til samlingen, foruden værkstedfundet fra Urda, afleveret 16 nummere af oldsager, hvoraf halvparten tilhører stenalderen, og af disse er der flere ret gode sager; i forbindelse med opdagelsen af flintværkstedet må dette kaldes ret tilfredsstillende. Men, som oftere er fremhævet, sådanne reisers udbytte må ei alene måles efter hvormange stykker man det enkelte år bringer hjem; de har desuden en væsentlig betydning, idet det alene er gennem dem, at det felt, hvorfra samlingen skal hente sin tilvækst, kan oparbejdes, og med tiden kan blive således oparbejdet, at al den frugt, det kan bære, alle de fund, som der kan gøres, vil komme samlingen til gode, og

denne således vil blive istand til at løse sin opgave: at indeholde det hele materiale til belysningen af det nordlige Norges forhistoriske forhold.

Januar 1876.

Ærbødigst

Ingvald Undset.